

EFECTELE RELAȚIILOR SOVIECTO-ENGLEZE ASUPRA ROMÂNIEI ÎN 1924

dr. conf. univ., Lidia Pădureac

Rec.: dr. hab., conf.univ. Nicolae Enciu

Restabilirea țărilor lumii după primul război mondial (1924) a creat un anturaj nou internațional. Diplomația română continua să respecte în politica externă obiectivele stabilite anterior. Refuzul Moscovei de a trata râul Nistru ca hotar în contextul recunoașterii internaționale a puterii sovietice acutiza starea tensionată a raporturilor dintre cele două țări. Pentru normalizarea situației, Bucureștiul a operat și prin intermediul unor terțe părți, inclusiv Anglia. Contactele sovieto-engleze s-au dezvoltat cu intensitate diferită pe parcursul perioadei 1924-1926 și pe fiecare segment de timp oficialitățile române au menținut poziția fermă vizând atitudinea față de Kremlin.

În 1924 diplomația română a fost pusă într-o situație confuză: Anglia se afla în pragul recunoașterii URSS, iar aliatul tradițional al României – Franța, manifesta o stare apatică față de această chestiune. Valul recunoașterii internaționale a Uniunii Sovietice lovea din spate diplomația română. Bucureștiul a încercat să minimalizeze efectele negative ale dezechilibrului creat prin dinamizarea legăturilor cu Londra și continua convorbirile neoficiale cu Sovietele. În situația în care Marile Puteri revizuiă atitudinea față de Soviete, României îi era dificil să-și identifice poziția potrivită fără a putea prognoza comportamentul foștilor aliați. Pentru a sonda poziția cercurilor politice și economice franceze în legătură cu posibile tratative dintre România și Uniunea Sovietică a fost trimis la Paris Alecu Constantinescu (ministrul agriculturii) (Universul, 13 ianuarie 1924, 1), iar N.Titulescu a fost chemat de la Londra pentru a fi consultat asupra punctului de vedere al guvernului englez în privința convorbirilor româno-sovietice (Universul, 2 martie 1924, 1).

Începînd cu 1 februarie 1924, cînd Anglia a recunoscut *de jure* URSS, ambele state au fost antrenate în convorbiri, obiectivul căror consta în reglementarea problemelor lăsate neacoperite la stabilirea raporturilor diplomatice. Șeful delegației sovietice, Cr. Rakovski, era predispus să înceapă conferința de la Londra cu prezentarea unui program de colaborare economică limitată, pentru a putea obține înlesniri de credit prevăzute în legile ce favorizau comerțul de export “*Trade Facilities Act*” (Политбюро Ц. К. П.К. П. (б) 2001, 27). În aprilie la Moscova se lucra în vederea pregătirii convorbirilor cu Anglia. Pe seama lui M. Litvinov au fost lăsate organizarea delegației și avizarea informațională. În faza finală a pregătirilor s-a implicat și I.Stalin. El cerea includerea lui Litvinov (competent în problemă) în delegația sovietică în ciuda protestelor engleze. (Политбюро Ц. К. П.К. П. (б) 2001, 26) (În 1918 Litvinov a fost expulzat din Marea Britanie).

Chiar dacă conferința sovieto-engleză avea scopul reglementării relațiilor economice, au fost atinse și subiecte politice. La deschidere, Rakovski a declarat că Europa va fi stabilă, numai dacă va respecta voința popoarelor și va lua în considerație aspirațiile lor de independență națională, “de aceea guvernul sovietic este pregătit să sprijine prin efort comun și să susțină schimbarea ascendentă a frontierelor conform principiilor etnografice, recurgînd la plebiscit în toate cazurile necesare, cum de exemplu am sugerat la conferința de la Viena în cazul Basarabiei”. [1]

Uniunea Sovietică se autoprezenta în calitate de arbitru care nu numai “respectă” drepturile popoarelor, dar chiar insistă asupra acestora. Orice incertitudine a diplomației engleze în privința unor probleme internaționale era folosită de Soviete ca prilej pentru posibile dezbateri. La Moscova se știa că Anglia nu avea angajamente stricte de garantare a tratatului de la Versailles, deoarece era nemulțumită de unele prevederi ale acestuia. În cadrul conferinței de la Londra delegația sovietică a probat rezistența acordurilor de la Paris sugerînd idea revizuirii lor. Presa engleză a criticat discursul lui Litvinov, insistînd că conferința nu a fost preconizată pentru punerea în discuție a acordurilor de la Versailles sau a problemei de dezarmare. Diplomații sovietici s-au forțat să creieze iluzia luării în dezbateri a unor probleme internaționale.[2] La București convorbirile sovieto-engleze erau examinate circumspect. Despre evenimentele din Londra Ministerul Afacerilor Străine (M.A.S.) era sistematic informat de N. Titulescu. Diplomatul era îngrijorat de încercarea Sovietelor de a menaja discuțiile în direcția dorită.[3] N. Titulescu menționa că are știri din izvor oficial despre intenția Rusiei de a cere deschiderea discuțiilor asupra tuturor tratatelor, inclusiv cel al Basarabiei. Sondată Marea Britanie comunica că este parte semnatară a acestor convenții naționale, din care motiv nu va admite discuții asupra lor.[4]

Convorbirile de la Londra erau anevoioase. Delegația sovietică nu putea obține rezolvarea problemelor economice în interesul său. Declarațiile demagogice făcute de C. Rakovski au fost blamate de primul ministru englez J. Ramsay MacDonald. Dînsul menționa că țara sa nu pune în discuție dreptul Uniunii Sovietice să-și organizeze acea formă de guvernare internă pe care o consideră mai bună, dar cea mai importantă condiție a relațiilor reciproc avantajoase este ca URSS să aprecieze chestiunea la fel ca Anglia și să refuze la propaganda directă sau indirectă în această problemă. “Poporul țării noastre, declara primul ministru, va cere mai mult decît obligațiuni formale”(*Документы внешней политики СССР 1957, 202*). Discursul a fost o replică deschisă ce demasca ipocrizia declarațiilor moscovite lansate simultan cu implicarea Uniunii Sovietice în afacerile interne a altor state prin finanțarea și organizarea unor campanii destabilizatoare. S-a făcut a înțelege că Anglia nu se va da mințită. Pentru a ameliora situația delegației sale, Guvernul Sovietic se adresează Guvernului Marii Britanii prin nota din 30 aprilie. Londra era avertizată că a fost indusă în eroare atunci cînd a semnat Protocolul de la Paris în privința Basarabiei. Erau stipulate frazele standard folosite de Moscova precum că Basarabia ar fi pămînt al Imperiului Țarist, care a fost cucerit de România, iar Sfatul Țării nu ar fi exprimat voința poporului. În finalul notei se menționa că Guvernul sovietic consideră responsabili de “cucerirea violentă” a Basarabiei Alianții, care au aprobat “ocuparea” acestei regiuni (*Документы внешней политики СССР 1957, 221-226*). Falsificarea conținutului informației prezentate era evidentă (nici o învinuire nu rezistă criticii), scopul acesteia fiind provocarea unor discuții prin care Uniunea Sovietică să găsească subiect de “îrguială diplomatică”. Era o tactică a Kremlinului, care atunci cînd nu putea obține rezultatul scontat punea în acțiune alte mijloace ce aveau subtext de amenințare.

Pentru România era importantă reacția Londrei. În acest sens N. Titulescu s-a întîlnit cu importanți oameni politici: D. Lloyd George, Eyre Crowe, subsecretar de stat permanent la Foreign-Office, Pansanby, subsecretar parlamentar la Foreign-Office, Lampson, secretar la

secțiunea românească, Niemaier, prim controlor al Tezaurului britanic și delegat britanic în comitetul experților, Waterhouse, șeful de cabinet al primului ministru.[5] Pentru București, discuțiile cu aceste personalități aveau un obiectiv dublu să constate ce acțiuni va întreprinde Londra și să prezinte punctul de vedere român. L.George l-a asigurat pe N. Titulescu că nu va autoriza deschiderea discuției asupra Basarabiei la conferința sovieto-engleză, concomitent sugera României ideea să-și întărească mijloacele de apărare pînă la intrarea Rusiei în Societatea Națiunilor.[6] De rînd cu acțiunile politice, Sovietele încercau să creeze iluzia unui posibil atac armat. Reprezentantul român a rugat primul ministru englez să condiționeze încheierea acordului prin angajarea Rusiei de a păstra pacea cu vecinii. Răspunsul a fost că “aceasta se va face în ceasul în care se va ajunge la acordul cu Rusia.”[7] Totuși, în timpul convorbirilor anglo-sovietice a fost atinsă chestiunea tratatelor, L.George continuînd să dea îndrumări României în privința comportamentului față de Kremlin. El sfătuia România să evite “orice complicații interne în Basarabia” care ar putea servi pretext pentru intervenția sovietică.[8] Presa din occident făcea o analiză a potențialului militar rus și a celui român, afirmînd prin aceasta posibilitatea unui eventual conflict. Efectivul armatei ruse era evaluat la 440000 ostași, iar al armatei române – 12000 ostași. Se concluziona că România este incapabilă să lupte.[9] În presă erau prezente detalii secrete despre starea armatei ruse, oficialitățile moscovite s-au stăruit ca aceste date să fie publice. La fel a fost lansată ideea că din cauza relațiilor româno-turce Londra și-ar fi minimalizat simpatiile față de România. [10] Kremlinul a pregătit cu minuțiozitate campania de propagandă: aceste zvonuri plusate la situația reală de la hotar trebuiau să intimideze România, în căutarea noilor garanții ea avea să se adreseze foștilor aliați, inclusiv Angliei, care trebuia convinsă de existența unui pericol real pentru acceptarea unor concesiuni – exact ce își dorea delegația sovietică la Londra.

Oficialitățile engleze s-au documentat despre situația creată și informau Bucureștiul că nu se crede în posibilitatea unui atac rus. Anglia repeta promisiunea de a nu admite redeschiderea discuțiilor privind Basarabia și “a făgăduit că va declara rușilor că orice asistență britanică este condiționată de dovezi pacifice din partea Rusiei către oricine”.[11] Deloc întîmplător, în timpul desfășurării convorbirilor sovieto-engleze a avut loc vizita suveranilor români la Londra (a participat și ministrul de externe I.Gh.Duca). Rezultatele vizitei au fost considerate de succes pentru ambele părți (Dobrinescu 1986, 93). Cu toate acestea N.Titulescu transmitea la București informații potrivit cărora “lipsa ratificării tratatului din partea Italiei și refuzul Franței și Serbiei să dea României concurs contra sovietelor a încurajat mult Moscova”, totuși “atîta timp cît negocierile anglo-ruse vor dura, sigur nu vom fi atacați”. [12] Această siguranță a determinat primul ministru englez să dea noi asigurări privind integritatea teritorială a României (Dobrinescu 1986, 93). În baza informațiilor primite de la ambasadele din străinătate la M.A.S. român considerau că organizarea campaniei de presă în vederea unui posibil atac militar rus aparține oficialităților sovietice ce urmăreau scopul de a-i face pe englezi mai concilianți în timpul convorbirilor. Se punea accentul pe faptul că R.MacDonald, fiind un renumit pacifist, va dori să evite posibilitatea unui război în estul Europei. Conferința de la Viena a adus Moscovei “materialul de care avea nevoie pentru a înspăimînta lumea prin spectrul

posibilității unui război ruso-român.” [13] Secretarul de stat la M.A.S. german în discuție cu reprezentantul român la Berlin, Nanu menționa convingerea sa că cea mai importantă chestiune pentru ruși la acel moment era conferința de la Londra, “toate celelalte vin pe planul al doilea, orice hotărâre vor lua rușii cu privire la alte chestiuni, depinde de rezultatul conferinței de la Londra”. [14] Deși convorbirile au fost complicate, la 8 august a fost încheiat acordul sovieto-englez, care pentru a intra în vigoare, necesita doar ratificarea.

În timpul ultimei ședințe a conferinței sovieto-engleze (12 august 1924) delegația sovietică a făcut publică declarația, o parte considerabilă a căreia se referea la Basarabia (acordul deja era încheiat și reprezentanții sovietici puteau să-și permită comentarii). C.Rakovski menționa că în decursul perioadei celor 6 ani de lipsă a relațiilor diplomatice între guvernul britanic și Uniunea Sovietică, Rusiei Sovietice i-au fost ofensate interesele vitale și demnitatea printr-un șir de fapte la care a participat și guvernul britanic. “Numai printr-o refacere binevoitoare și succesivă a acestor fapte popoarele sovietice vor putea fi convinse de amicitia britanică” (Документы внешней политики СССР 1957, 424), declara Rakovski. În context Anglia era acuzată de recunoașterea unirii Basarabiei, fiind repetată toată informația transmisă în notele de protest din 1920 și 1924 (Документы внешней политики СССР 1957, 421). Continuarea jocului diplomatic de către delegația sovietică își are mai multe explicații: necesitatea de a crea un anturaj favorabil pentru ratificarea acordului sovieto-englez; folosirea convorbirilor cu tematică economică în scopul propagării intereselor politice; promovarea idii de recunoaștere a statutului URSS ca mare putere pe arena internațională; crearea blufului precum că Uniunea Sovietică luptă pentru realizarea principiilor de bază a dreptului internațional. În principiu, declarația concepută la Kremlin a fost destinată atât oficialităților care, deși nu puteau cădea pradă demagogiei, fiind bine informate, totuși erau avertizate să gândească serios la pretențiile înaintate, cât și maselor populare care, manipulate fiind, puteau crea un gen de coloană a cincilea pentru diplomația sovietică în statele occidentale. În baza notei guvernului URSS din 30 aprilie și a declarației delegației sovietice din 12 august 1924 putem constata că scenariul conferinței de la Viena a fost regizat anticipat de Moscova, la fel ca și celelalte acțiuni (campania de presă, concentrarea de armată la hotar) pentru a obține mai multe pîrghii de influență în modelarea convorbirilor cu Anglia.

După încheierea conferinței sovieto-engleze, N. Titulescu s-a adresat oficialităților britanice în vederea obținerii unor garanții în scopul apărării integrității teritoriale a României (Dobrinescu 1991, 17). La București s-a urmărit comportamentul Angliei față de pretențiile sovietice, deși acestea n-au evoluat pînă la subiect de discuție. Despre refuzul Londrei de a se angaja în dezbateri privind tratatele de pace din 1919-1920 vorbea ministrul de externe sovietic Cicerin. La sesiunea a II a CCE al URSS de legislatura a doua el declara că, “chiar dacă guvernul lui MacDonald a respins propunerile de revizuire a acordurilor semnate de diferite state după încheierea războiului, Uniunea Sovietică a mers la sacrificiu pentru a stabili relații de prietenie cu Anglia (Документы внешней политики СССР 1957, 490). Intenția Uniunii Sovietice de a face schimbări în relațiile internaționale devine clară. Propaganda și mișcările subversive organizate prin intermediul Kominternului se manifestă

cu o intensitate nouă. Recunoașterea internațională, deschiderea reprezentanțelor politice și economice în străinătate favorizau extinderea sferei de acțiune pentru puterea sovietică.

În septembrie–octombrie 1924 începe înrăutățirea raporturilor anglo-sovietice. La 15 septembrie CC al PC englez a primit o “scrisoare a Kominternului” (autenticitatea acesteea este discutată și în prezent în istoriografie) cu semnătura președintelui Prezidiului CE a Internaționalei Comuniste Zinoviev. Scrisoarea conținea instrucțiuni pentru englezi în vederea lichidării regimului politic existent în Anglia (Документы внешней политики СССР 1957, 510-511). Oficialitățile Londoneze au reacționat cu învinuiri aspre la adresa Uniunii Sovietice. La 24 octombrie J.Gregori, responsabil de secțiunea nordică a MAS, s-a adresat lui C. Rakovski (la acel moment reprezentantul US la Londra) după explicații. Sovieticii afirmă că scrisoarea este o falsificare. Conform informației serviciilor secrete sovietice, scrisoarea a fost pregătită de un careva Pakrovski, care ar fi fost remunerat cu 500 lire de rezidentul serviciului secret englez din Riga – Blek. Responsabil pentru pregătirea materialului anti- URSS era D.Popov, fostul șef al serviciului secret la Vranghel (Политбюро ЦКРКП (б) 2001, 53). Toate informațiile, nume de familii n-au fost făcute publice de Kremlin de aceea crează și mai multe nedumeriri, dând un argument în plus celor care consideră că scrisoarea a fost veridică.

Biroul Politic n-a apreciat seriozitatea aceluia incident care, de fapt, a influențat schimbarea conducerii Marii Britanii. Parlamentul englez a acordat vot de neîncredere guvernului condus de J.Ramsay MacDonald. În urma alegerilor din 29 octombrie laburiștii și liberalii au suferit înfrângere. Victorie a obținut Partidul Conservator, prim-ministru a devenit Stanley Baldwin. Moscova nu a prevăzut efectele cazului “scrisoarea Kominternului” asupra opiniei publice engleze. Astfel se explică că Biroul Politic al CC a discutat despre raporturile cu Anglia abia peste o lună de la declanșarea conflictului (25 noiembrie 1924). Acțiuni vor fi întreprinse, dar prea târziu pentru un rezultat favorabil. În timpul vizitei delegației tred-unioanelor engleze condusă de J.Persell sovieticii s-au înțeles ca acesta să facă o declarație prin care să afirme că “scrisoarea Kominternului” este un fals. În ședința din 25 noiembrie Biroul Politic cerea urgentarea obținerii acestei declarații. Drept rezultat ea va fi publicată în ziarul *Daily Herald* și va fi inclusă în textul notei sovietice de răspuns care nu aducea nici un argument serios pentru a dezminți scrisoarea (Политбюро ЦКРКП (б) 2001, 54). Consecința jocului de tăcere îndelungată din partea Moscovei a fost modificarea raporturilor anglo-sovietice.

În condițiile create, N.Titulescu reîncepe sondarea Londrei pentru a înțelege dacă atitudinea față de România a rămas neschimbată. Diplomatul considera că interesele României trebuie să fie susținute de Franța și “dacă nu se poate concursul britanic, ceea ce ar fi perfect, de bunăvoința Angliei” (Dobrinescu 1986, 93-94). Îngrijorare explicabilă, întrucât în octombrie 1924, la Est de România, a fost creată RASSM, care trebuia să servească drept cap de pod pentru URSS în scopuri militare și politice și să “zdruncine unitatea României Mari” (Cugetul 1992, 55-58). Deși anturajul creat nu convenea Angliei, aceasta nu se grăbea (și cel puțin nu crea impresie că ar dori) să dea garanții militare țărilor europene limitrofe cu URSS.

În 1924 raporturile româno-sovietice au fost influențate parțial de Anglia. Partea sovietică intuia că Londra ar avea un interes special față de România, deoarece prima a ratificat acordul din 28 octombrie 1920. Kremlinul a supraapreciat importanța factorului român pentru Anglia, punându-l în contextul convorbirilor sovieto-engleze. Pentru București era important ca Marea Britanie să nu accepte provocarea în vederea revizuirii acordurilor existente. După 1924 se observă reducerea intensității relațiilor anglo-române, nu din cauza unor probleme, ci din motivul lipsei subiectului de discuție. Răceala intervenită în raporturile sovieto-engleze în toamna anului 1924 a fixat pentru România o tonalitate relativă de calm, întrucât în absența convorbirilor, Basarabia nu mai putea fi folosită drept șantaj diplomatic de Moscova.

Note:

1. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe din România (în continuare AMAER), fond 71, 1920-1944 URSS, vol 77, f.91.
2. Ibidem.
3. Ibidem.
4. Ibidem, f.105.
5. AMAER, fond 71, vol.77, f.108.
6. Ibidem.
7. Ibidem.
8. Ibidem, f.111.
9. Ibidem, f.164-165.
10. Ibidem, f.166.
11. Ibidem, f.142.
12. Ibidem, f.150.
13. Ibidem, f.184.
14. Ibidem, f.187.

Bibliografie:

1. V.F.Dobrinescu, Bătălia diplomatică pentru Basarabia (Iași 1991).
2. V.F.Dobrinescu, Relațiile româno-engleze 1914-1933 (Iași 1986).
3. V.F.Dobrinescu, Diplomația României. N.Titulescu și Marea Britanie (Iași 1991).
4. Memoriu cu privire la necesitatea creării Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. Cugetul 5-6, 1992, 55-58.
5. L.Pădureac, Relațiile româno-sovietice (1917-1934) (Chișinău 2003).
6. O. Țăcu, Problema Basarabiei în relațiile sovieto-române în perioada interbelică (1919-1939) (Chișinău 2004).
7. Universul, 13 ianuarie 1924.
8. Universul, 2 martie 1924.
9. Документы внешней политики СССР, т.VII (Москва 1957).
10. Политбюро ЦКРК.П (б) – ВКП(б) и Европа: Решения «Особой папки» 1923-1929 (Москва 2001).